
ПРОГЛААС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 1, 2006 (год. XV), ISSN 0861-7902

Илияна ГАРАВАЛОВА

НАТУРАЛНА МОРФОЛОГИЯ И СУПЛЕТИВНОСТ

В памет на доц. Георги Герджиков

This article represents a crytical analysis of the ideas layed down within the framework of the complex natural morphology theory which examines the problem of system correlation of morphological naturalness viewed as normality and regularity of the morphological paradigms. Special consideration is given to the presence of suppletivity in the morphological paradigm of the flective languages and its preservation in the language system regardless of fact that according to naturality criteria deduced by the natural morphology school it should be defined as completely non-natural occurance and thus drop out of the language system. The suppletivity does not dissappear in the flective morphological languages – what is more, it reproduces itself where there are certain circumstances for its dissappearance under the influence of non-morphological agents. The reasons why it does so are still being examined.

Понятието *натуралност* стои в основата на лингвистичната теория, представена от школата на натуралната морфология. В своите научни изследвания основателите на това лингвистично течение тръгват от наблюдението, че "един морфологически процес, респ. една морфологическа структура, е натурална, ако тя е: а) широко разпространена, и/или б) бива усвоена относително рано, и/или в) е относително устойчива на езикова промяна или възниква в резултат от нея" (Майергалер 1981:3). Създадената теория е динамична и комплексна, т.е. обогатява се с течение на времето, тъй като всеки един от авторите, принадлежащи към тази школа, привнася своята гледна точка в изясняването на понятието натуралност в

езика, и по-точно в неговата морфологическа система. Майерталер се опитва да обвърже морфологическата натуралност при всички световни езици изцяло с отношението немаркираност / маркираност в плана на съдържанието и с това доколко иконично се предава това отношение в плана на израза (за подробности вж. Гаравалова 2001а; Гаравалова 2001б). Според него, за да бъде определено дадено морфологическо явление като натурално, то трябва да се характеризира също с еднаквост и прозрачност на символизацията (Майерталер 1981:2). Вурцел правилно отчита факта, че концепцията на Майерталер притежава слабости и дори някъде води до прогиворечия (Вурцел 1984:76-77). Поради тези причини той добавя към концепцията на натуралната морфология още два принципа на натуралността, отнасящи се до системата на конкретния език, а именно принципа на системоподходящността и принципа на привилегированото класово членство (за подробности вж. Гаравалова 2001в, Гаравалова 2001г). Според Дреслер натуралната морфология не се изчерпва единствено с теорията на маркираността, представена от Майерталер и Вурцел, защото в този случай тя би предвиждала само тенденции, конфликти между тях и възможни решения на тези конфликти. Авторът отбелязва, че за да се намери най-адекватното разрешаване на тези конфликти за съответния език, е необходима поне още една теория, даваща ясна представа за това кои универсални тенденции могат да съществуват успоредно в една и съща езикова система. Именно такава е според Дреслер концепцията на морфологическите типове езици (Дреслер и др. 1987:118). За да обясни разликите между морфологическите типове езици, авторът прибавя два нови принципа към комплексната теория на натуралността в сферата на морфологията – принципа на индексикалността и на оптималната дължина на словоформата – които според него стоят в основата на един трети свръх-компонент – изискването за типологическа адекватност (за подробности вж. Гаравалова 2001д). Според него разликите между езиковите типове се дължат на различните предпочитания, които те проявяват към принципите на натуралността (Дреслер 1988:200).

За съжаление поради ограничения обем тук не можем да представим цялостния анализ на цитираните по-горе прояви на натуралността, изведени от Майерталер (за подробности вж. Гаравалова 2002). Бихме искали единствено да подчертаем, че според нас най-важна измежду тях е устойчивостта на разглежданото морфологическо явление на промените, настъпващи с течение на времето в системата на езика. Това се потвърждава

и от факта, че една част от неправилните парадигми не се отстраняват от езиковата система, въпреки че са по-трудни за усвояване и декодиране и противоречат на принципите за еднаквост и прозрачност на кодирането на морфологическите категории. Напълно сме съгласни с наблюдението на Майерталер, Вурцел, Дреслер и Панагъл, че някои морфологически явления се характеризират с по-висока степен на иконичност на плана на израза по отношение на плана на съдържанието и поради това обикновено те се оказват устойчиви на езиковите промени и следователно натурални. Устойчиви на езиковите промени обаче се оказват и редица нерегулярни парадигми (вж. парадигмата на силните глаголи в немски език, на личните местоимения в български език и т.н.). Следователно причината за устойчивостта на морфологическите явления не бива да се търси единствено в изоморфизма на означаващото спрямо структурата на плана на съдържанието. Не бива да се пренебрегва фактът, че означаващите са материални и следователно не са така гъвкави като значенията, т.е. не могат да отразят всички страни на означаваното, затова обикновено диаграматичност може да бъде постигната само в едно отношение, а не във всички отношения. В този смисъл е от голямо значение да се открие най-важната черта на означаваното и да се търси диаграматичност на означаващото по отношение на нея.

Според нас разликите между морфологическите типове не се дължат на различните предпочитания, които те проявяват към принципите на натуралността, както твърди Дреслер, а на различната степен на морфологизация на частите на речта. Тя от своя страна води до различна синтагматична организация на словоформата. На това се дължи различният тип афиксация и различният характер на афиксите в отделните морфологически типове. В този смисъл разликите между морфологичните типове езици също се дължат на тенденцията към иконичност (диаграматичност), при това по отношение на най-важната им особеност – иконичност на доминантата. Затова изискването за иконичност в това отношение се поставя на първо място в езика дори ако противоречи на изисквания за иконичност от друг тип (за подробности вж. Гаравалова 2003).

Така например при аглутинативните, а по друг начин и при интрофлексивните езици изискването за иконичност в това приоритетно отношение създава определен тип афикс и това води до голяма степен на иконичност и от друга гледна точка, а именно иконичност по отношение на разпределянето на информацията. Във флексивните езици това не е

така. При тях иконичността по отношение на доминантата създава т. нар. флексия. Това най-добре подчертава максимално обособения характер на частите на речта. От друга страна обаче, флексията се оказва неиконична по отношение на разпределянето на граматическата информация, тъй като възниква противоречие между нейния предимно едноморфемен характер и голямото количество граматическа информация, което тя носи, между разчленения характер на морфологическите категории и граматическите опозиции и неразчленения характер на флексията. Развоят към аналитизъм идва, за да отстрани или поне да намали това противоречие и така да се постигне иконичност и в това отношение (за подробности вж. Герджиков 1983, Герджиков 1987, Герджиков 1990).

Смятаме, че степента на натуралност в български, както и в останалите индоевропейски езици, зависи от това доколко е постигната целта на тенденцията за развой към аналитизъм в рамките на особеностите на флективния тип. Крайният резултат от действието на тази основна развойна тенденция се свежда в последна сметка до това на отношението немаркираност / маркираност в плана на съдържанието да съответства отношението реална / нулева морфема в плана на израза, или, казано по друг начин, на една морфема да отговаря само един положителен диференциатор, защото само системоформиращите диференциатори се отчитат от езиковото съзнание като семантичен товар.

В процеса на работата си по уточняване на критериите за определяне на дадено явление като натурално създателите на "теорията на натуралността" се сблъскват и с проблема за суплетивността. Те търсят най-вече отговор на въпроса защо суплетивните парадигми, които влизат в противоречие с изискванията на голяма част от принципите на натуралността, въпреки това се оказват устойчиви на езиковата промяна и се запазват в системата, вместо да бъдат отстранени от нея. Становището на представеното тук лингвистично течение по този въпрос отново не е единно и търпи развитие с течение на времето. Според Майерталер наличието на суплетивност при определен член на дадена категория автоматично го определя като маркиран (това е и поредното разширяване на значението на този термин в рамките на системонезависимата натуралност) или ненатурален, тъй като различието в корените на думите от една и съща парадигма противоречи на принципите за еднаквост и прозрачност на символизацията. Едновременно с това авторът забелязва, че въпреки маркираността си от гледна точка на теорията на системонезависимата

натуралност има суплетивни форми, които се характеризират с голяма устойчивост, докато логично би било да се очаква именно те, като най-ненатурални, първи да бъдат изгубени при езиковия развой. Според Майергалер обяснението на този факт се крие във високата честотност на употребата на категориите, характеризиращи се със суплетивност. Той смята, че честата им употреба стимулира мисълта, затова запаметяването им става лесно и не създава проблеми на говорещия, който от своя страна поради тази причина не изпитва необходимост от унификация на корените на всички членове на съответната парадигма (Майергалер 1981:137). В случая обаче авторът разменя местата на причината и следствието, защото не честотността на употребата запазва суплетивността, а суплетивните форми се използват за кодиране в най-важните пунктове на езика, които заради своето възлово значение са и много често употребявани. Поради това не можем да приемем за правилно обяснението на Майергалер относно устойчивостта на суплетивните форми. Както бе споменато по-горе, неговите последователи се опитват да коригират възгледите му и същевременно излагат своите виждания по проблема.

Вурцел смята, че суплетивност се проявява тогава, когато в парадигмата има поне една форма, чиято базисна морфема не може да бъде суфигирана според фонологическите и морфологическите правила на основната форма. Следователно "суплетивност е (всяка) нерегулярност във формата на базисната морфема" (Вурцел 1990:87) и се превръща в широко понятие, обхващащо не само класическите случаи от типа на английското *good – better*, но и случаи като немското *hab-en – ha-t* (с нерегулирана дължина на гласната и изпадане на (b) от корена), като в първия случай следва да се говори за силна, в във втория – за слаба суплетивност. Авторът приема съществуващото в по-ранните етапи на развитие на лингвистическата наука обяснение, че суплетивността на парадигмата се дължи на различията в произхода на отделните форми. Той привежда примери от немски език (*sein – bin – ist – sind – war – gewesen*), от английски език (*good – better; bad – worse*) и от руски език (человек – люди), въз основа на анализа на които стига до извода, че суплетивните отношения би следвало да се разглеждат като нерегулярности в системата, тъй като смущават нейната морфологическа систематика.

Вурцел подчертава, че суплетивните парадигми са максимално маркирани (ненатурални) класове, тъй като суплетивността комплицира морфологическата система и се характеризира с нефункционалност.

Според него причината за това следва да се търси във факта, че при тях едно и също лексикално значение се придава чрез различни форми. В рамките на флективната (словоизменителна) система, характеризираща се с наличие на суплетивни форми, флексиите трябва да бъдат допълнително изучавани, защото не функционират съобразно основните правила на езика (това налага и необходимостта те да бъдат специално указвани в съответната речникова статия), докато флективните (словоизменителни) системи без суплетивни форми са далеч по-лесни за употреба. Ето защо според автора суплетивността не е в унисон със системомодефинираните структурни свойства, а парадигмите, в които тя се среща, се определят като несистемосъобразни или слабо системосъобразни, както и като противоречащи на принципите на системонезависимата натуралност (конструкционна иконичност, еднаквост и прозрачност).

От друга страна обаче, според Вурцел суплетивността проявява някои от чертите на "немаркираните" морфологически явления, като например това, че суплетивните форми се пазят в езиковата система и не отпадат с течение на времето. Устойчивостта на суплетивните форми авторът се опитва да обясни с начина на тяхното възникване. Според него съществуват два пътя за образуване на суплетивни форми. Първият е възникването на морфологическа нерегулярност поради настъпили фонетически промени. Вурцел посочва, че по този начин са възникнали суплетивните отношения между *ist* и *sein*, на които отговарят напълно регулярните отношения между **esti* и **sentī* в индоевропейски език. Вторият път за изграждане на суплетивност според автора е чрез лексикални средства. Такъв е случаят с прилагателното *gern – lieber – am liebsten*. Вурцел смята, че тези два начина за възникване на нерегулярности в езика са специфичната област на възникването на суплетивните форми, в която те са целесъобразни, желани и функционални. Вурцел подчертава, че тази функционалност на суплетивността не е чисто граматическа, а има също и комуникативно-прагматичен характер. Според него суплетивните форми, функциониращи в горепосочената си област, следва да бъдат определяни като натурални и немаркирани винаги когато от гледна точка на теорията на натуралността се анализира структуралната промяна и промяната в действащите правила, настъпваща в рамките на "действащата", а не на "идеалната" морфологическа система (Вурцел 1990: 88).

Във връзка с това Вурцел постулира един специален принцип на натуралната морфология, отнасящ се до суплетивността, която, ако се

проявява в своята специфична сфера, следва да се определя като натурално морфологическо явление. Според автора това е единственият общовалиден принцип на натуралната морфология, който обаче противоречи на принципите на системоподходящност на флективните класове и систематичност на парадигмите, но това не намалява неговата общовалидност, тъй като в теорията на натуралната морфология съществуват конфликти и между други принципи (напр. системосъобразност и конструкционна иконичност), които се решават чрез изграждането на строга йерархия между тях. Според него обратно на очакванията, породени от изведените принципи на натуралността, суплетивните форми се характеризират с висока говорна честотност и не изчезват при разволя на езиковата система, защото се свързват с тази част от лексиката, която е от особена важност при комуникацията. Това обикновено е лексика, която принадлежи към познавателната сфера (т.е. думи, назоваващи обекти от най-близкото обкръжение на човека), към тази област на езиковата система, която е тясно свързана с извършваните от човека основни дейности, или става въпрос за функционални думи (копули, спомагателни глаголи, местоимения и др.). Авторът подчертава, че поради това принципът на суплетивността има различен статус от статуса на останалите принципи на натуралната морфология. Условиата за неговото функциониране не са граматични, а комуникативно-прагматични. Подчертава се фактът, че в рамките на граматическата натуралност и маркираността съществуват успоредно морфологическа, фонологическа и синтактична маркираност / натуралност, която функционира в основата на единични специфични принципи. Според Вурцел суплетивността не може да бъде граматически изяснена, а това, че е комуникативно-прагматически обусловена, ни освобождава от необходимостта да поставяме на едно ниво неграматическите фактори, които влияят върху изграждането на граматическите структури, и граматическите фактори, което е причината за редица некоректни предположения и критикуване на концепцията на натуралната морфология в миналото. Авторът настоява, че в случай на конфликт между принципите на натуралността се следват изискванията на комуникативно-прагматическата натуралност, за сметка на изискванията на граматическата и морфологическата натуралност, защото натуралните езици съществуват и се променят в комуникацията (Вурцел 1990:90).

Темата за суплетивността намира своето продължение и в разрабкките на един от последователите на лингвистичното направление на натуралната морфология – А. Битнер (Битнер 1985, Битнер 1988). Авторът

приема дадената от Вурцел дефиниция на това лингвистично явление (за подробности вж. по-горе). Той също разграничава силната суплетивност, която възниква по лексикално-морфологичен път или като резултат от семантичните блокирания, т.е. от блокирането на по-регулярната парадигма в съзнанието на говорещия, което е резултат от конвенционалния характер на езика, и дава възможност за реализиране на по-нерегулярния езиков модел (напр. *sein – bin – gewesen*), от слабата суплетивност, в чиято основа обикновено стоят фонологични промени (напр. *ziehen – zogen; haben – hatte*), като уточнява, че не съществува абсолютно точен метод за различаването им в езика. Битнер отхвърля опитите това морфологическо явление да се обясни посредством говорната честотност и подчертава, че именно защото са много често употребявани в речта, суплетивните форми би трябвало да отпаднат от езиковата система, ако действително "комплицираха езика" и затрудняваха комуникацията (Битнер 1988:419). Така авторът стига до извода, че за да се запази, суплетивността, която се отличава с по-висока степен на разграничимост на формите и с краткост на думите, е желана в определени пунктове на езика, където се определя като правилно и натурално явление, следователно запазването на суплетивните форми тук е желателно. Това заключение ни е познато и от работите на Вурцел. Битнер обаче много по-точно определя тази специфична езикова област, в която суплетивността функционира свободно. Според него тя обхваща най-близкото обкръжение на човека, както и функционалните думи (копули, спомагателни глаголи, местоимения и т.н.). В резултат от казаното по-горе Битнер подчертава, че би следвало да се изведе и принцип за съхранение на индивидуалната (суплетивна) символизация, валиден за една определена функционално и семантично-прагматично мотивирана област (или принцип на формалното отразяване на максималната концептуална диференцираност), който да толерира използването в езика на суплетивни форми. За този принцип на натуралността системоподходящността е маловажна и се проявява в отношението между основната и отклоняващата се от нейния образец форма; Битнер отбелязва и това, че той противоречи на останалите принципи на системозависимата натуралност. Според автора така формулираният принцип на натуралността е универсален и функционира като средство на специфичната комуникативна даденост и начин за преценка на семантично-прагматичната релевантност на езиковите форми и категории.

Тук имаме за цел не да дадем точна дефиниция на суплетивността, а да потърсим причините, поради които тя се пази и дори се възстановява

в езиковата система, въпреки че противоречи на изискванията на повечето принципи на натуралната морфология. Според нас, когато се разглеждат проблемите, свързани с наличието на суплетивни парадигми в езиковата система, най-общо би могло да се каже, че суплетивност има там, където граматическите различия, изразявани обикновено чрез релационни афикси, започват да се изразяват посредством флексия и промяна в корена на думата. В този смисъл е нормално да се очаква разминаване между определена суплетивна форма и изискванията на формалния модел на парадигмата, към която тази суплетивна форма принадлежи. Това разминаване се подпомага и от факта, че при суплетивността коренът на думата е носител (в най-общ смисъл) както на лексикалното, така и на граматическото значение на думата. При суплетивността се наблюдава разнотипност на означаващите, подобна на изосемичните афикси във флективните езици. Обикновено тя е необоснована от действието на исторически или съвременни езикови закони, но може да бъде и резултат от действието на исторически закони. От това пък логически следва изводът, че когато една част от членовете на граматическата парадигма следват един формален модел, а останалата част следват друг формален модел, то парадигмата като цяло няма да отговаря на изискванията на принципи като еднаквост, прозрачност, системоподходящност и др. Въпреки това обаче суплетивните парадигми се оказват устойчиви на историческите промени. А. Битнер правилно отбелязва, че това не се дължи на тяхната честа употреба в речта. Вурцел се опитва да обясни устойчивостта на суплетивността с факта, че тя се запазва само в своята специфична област на възникване (за подробности вж. по-горе) или там, където нерегулярностите в морфологическата система възникват под влиянието на фонологически процеси. Както бе посочено и по-горе обаче, промените в плана на израза, наложени от външни за разглежданата парадигма фактори, се запазват в езиковата система само когато съответстват на изменения, настъпили в плана на съдържанието. Ако подобно съответствие не съществува, те се отстраняват по един или друг начин.

Според нас устойчивостта на суплетивните форми в езиковата система се дължи на стремежа на езика да съхрани граматическото значение в най-важните функционални звена на системата въпреки действието на тенденцията за намаляване на граматическата информация в рамките на словоформата и на тенденцията за развой към аналитизъм на флективните езици в частност. Бихме искали да подчертаем факта, че тенденцията за

развой към аналитизъм на флективните езици засяга единствено тази информация, която се предава чрез флективна афиксация, т.е. тенденцията към намаляване на количеството граматическа информация, която се пада на микрословоформа, стои в основата на разлагането на флексията, но не засяга тази информация, която се предава чрез други средства за граматическо изразяване – аглутинативна афиксация, вътрешна флексия, редупликация, суплетивизъм. Това още веднъж показва, че основната първопричина за тенденцията за развой към аналитизъм на индоевропейските езици има вътрешносистемен характер.

При разлагането на флексията тази основна развойна тенденция в рамките на флективния морфологически тип езици бива подпомогната и от редица фонетични фактори, но те имат само второстепенна роля. Поради своето местоположение окончанието често бива подлагано на въздействието на фонологични процеси като редукцията, елизията и др., в резултат от което се променя или изцяло отпада. Тази промяна в плана на израза обаче се запазва в системата само ако е предшествана от съответната промяна в плана на съдържанието, в противен случай езиковата система намира начин да възстанови изгубената флексия било чрез заемане на окончание от друга формална парадигма, било по друг начин.

За да бъде гарантирано съхраняването на граматическото значение в най-важните звена на езиковата система, системата дублира това значение и в корена, защото, за разлика от окончанието, той не може да бъде засегнат от тенденцията за развой към аналитизъм на флективните езици и е по-слабо подвластен на влиянието на фонетичните промени. Това ясно проличава и при подробното разглеждане на приведените от самия Вурцел примери. Така например с промяна на коренната гласна в съвременния немски език се характеризира спрежението на силните глаголи, към което принадлежат глаголите, обозначаващи основните човешки дейности, срв. *sehen – sah; gehen – ging; essen – aß* и т.н. (за подробности вж. по-горе). Към вече казаното можем да добавим и факта, че във всички индоевропейски езици парадигмата на спомагателния глагол *съм* се характеризира със суплетивизъм, защото това е един от най-важните глаголи (участва в композирани глаголни форми и т.н.). Дори в английски език, където словоизменението в рамките на спрежението е почти заличено, суплетивните форми в парадигмата на спомагателния глагол се пазят.

Следва да се отбележи и това, че суплетивността се подновява в езиковата система. Така например при личните местоимения местоиме-

нието за 3 л. ед.ч. е новообразуване, но неговата парадигма, също както и парадигмата на останалите лични местоимения, е суплетивна. Това не би било възможно, ако бъде прието младограматическото твърдение, според което обяснението на суплетивните форми се състои в това, че първоначално в праславянски е ставало дума за отделни лексикални единици със своя специфична етимология, които при възникването на падежната система са били включени като две падежни форми в рамките на една и съща парадигма (т.е. че суплетивността е остатък от предфлексивното състояние на езика). В такъв случай би следвало да се очаква, че с осъвременяването на формата на личното местоимение за 3 л. ед.ч. суплетивността ще бъде отстранена, тъй като "комплицира морфологическата система", както твърди Вурцел (Вурцел 1990:88), а не че ще се подновява в системата, както става в посочения по-горе пример.

Това според нас още веднъж доказва факта, че суплетивността възниква там, където системата иска да подсили формалните разграничения, изразяващи опозицията, съществуваща в плана на съдържанието. В случаите, когато за езиковата система е от особено значение да се запазят разликите във формалната парадигма, отразяващи съществуващата в плана на съдържанието опозиция между членовете на граматическата категория, тези разлики се дублират, като се променя коренът на съответната дума, който е много по-малко подвластен на общата тенденция за намаляване на количеството граматическа информация в рамките на словоформата и на извънморфологични влияния, отколкото флексията. Така се запазва възможността за разграничаване на членовете на граматическата опозиция във важното за езиковата система звено. То, както правилно забелязва А. Битнер, е звено, обхващащо най-близкото обкръжение на човека. Според нас обаче тук следва да се включат и най-важните звена на езиковата система от граматическа гледна точка. Това е и специфичната област на функциониране на суплетивността, която се опитва да определи Вурцел.

БИБЛИОГРАФИЯ

Битнер 1985: **A. Bittner**. Is anything "More natural"? Considerations on establishing a hierarchy of naturalness principles. *Linguistische Studien (Series A: Arbeitsberichte)*, 1985.

Битнер 1988: **A. Bittner**. Reguläre Irregularitäten. Zur Suppletion in Konzept der natürlichen Morphologie. Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung, Berlin 41, 1988.

Битнер 1984: **W. U. Wurzel**. Flexionsmorphologie und Natürlichkeit: Ein Beitrag zur morphologischen Theoriebildung. – Studia grammatica, Berlin: Akad - Veil, 1984.

Битнер 1985a: **W. U. Wurzel**. The mechanism of inflection: lexicon representations, rules, and irregularities. Linguistische Studien (Series A: Arbeitsberichte), 1985.

Вурцел 1990: **W. U. Wurzel**. Gedanken zu Suppletion und Natürlichkeit. Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung, Berlin 41, 1990.

Гаравалова 2001a: **И. Гаравалова**. Евристика и обяснение на отношението немаркираност / маркираност в натуралната морфология на Майергалер. – Сб. Коментар. Интерпретация. Възможност за четене. Университетско издателство "Св. Кл. Охридски", София, 2001.

Гаравалова 2001б: **И. Гаравалова**. Критичен анализ на концепцията на Майергалер за натуралната морфология. – Съпоставително езикознание XXVI, 2001, кн. 1.

Гаравалова 2001в: **И. Гаравалова**. Критически поглед върху Вурцеловата системозависима морфологическа натуралност. – Доклад от конференцията "Германците и българите в диалог", проведена в СУ "Св. Кл. Охридски", април 2001 (под печат).

Гаравалова 2001г: **И. Гаравалова**. Т. нар. системозависима морфологическа натуралност и тълкуването на някои парадигми. – Доклад от Шестата конференция на Факултета по славянски филологии на СУ "Св. Климент Охридски", май 2001 (под печат).

Гаравалова 2001д: **И. Гаравалова**. Типологически аспект на натуралната морфология с оглед на българския език. – Сб. Обучението по български език в началото на XXI в., Смолян, 2001.

Гаравалова 2002: **И. Гаравалова**. Парадигмата на съществителните имена в светлината на понятието 'натуралност'. – Доклад от Седмата конференция на Факултета по славянски филологии на СУ "Св. Климент Охридски", май 2002 (под печат).

Гаравалова 2003: **И. Гаравалова**. Школата на натуралната морфология и българската морфологическа система. София, "Сема РШ", 2003.

Герджиков 1983: **Георги Герджиков**. Тенденцията към аналитизъм – определение, метод за измерване, причини, следствия. – Съпоставително езикознание VIII, 1983, кн. 5.

Герджиков 1987: **Георги Герджиков**. Неравномерният ход на развоя към аналитизъм в различните звена на системата и неговите причини. – Втори международен конгрес по българистика. Доклади. 2. История на българския език. София, 1987.

Герджиков 1990: **Георги Герджиков**. Развоят на индоевропейските езици към аналитизъм и някои всеобщии типологически зависимости. – Съпоставително езикознание XV, 1990, № 4–5.

Дреслер и др. 1987: **W. U. Dressler**. W. Mayerthaler, O. Panagl, W. U. Wurzel., Leitmotifs in Natural Morphology, Amsterdam/Philadelphia, 1987.

Дреслер 1988: **W. U. Dressler**. Zur Bedeutung der Sprachtypologie in der Naturalen Morphologie. In: Lüdtkе J (ed.) Energieia und Ergon. Sprachliche Variation – Sprachgeschichte-Sprachtypologie, Vol.III, Narr, Tübingen.

Майерталер 1981: **W. Mayerthaler**. Morphologische Natürlichkeit. Wiesbaden, 1981.